

Osnovni problemi reformne delniškega prava.

Dr. Kobè Božidar, sodniški pripravnik.

(Nadaljevanje.)

Okrepitev večinskega gospodstva vendar nikakor ne kaže tendence, da bi se podvrgli spremenljivi kapitalski večini tudi najvažnejši skupščinski sklepi. Poleg splošnih članskih pravic in tkzv. pridobljenih pravic delničarjev (in tudi „Sonderrechte“ v ožjem pomenu besede), za katere je potrebna privolitev prizadetih delničarjev, je zlasti predmet podjetja (slično drugi važnejši elementi delniške družbe) dobil v pravu potrebno zaščito pred spremembo, če bi jo želela egoistična večina. Toda razvoj delniškega prava je pokazal tudi dejstvo, da je celo za najvažnejše sklepe, ki posegajo globoko v ustroj delniške družbe, zahteva soglasnosti nesprejemljiva. Ali naj edini nezadovoljni delničar (mala skupina delničarjev) prepreči spojitev, spremembo družbine oblike, znižanje osnovne glavnice, podaljšanje trajanja ali predčasen prestanek družbe in tudi spremembo družbinnega podjetja, če jih interes družbe in samega podjetja nujno zahteva? Ali ni bolje, da se večinsko načelo uveljavi dosledno v korist delniške demokracije, proti zlorabam v škodo družbine manjšine in samega družbinnega podjetja pa postavi širša možnost izpodbijanja skupščinskega sklepa ter obenem ustanovi odškodninska odgovornost (ali celo kazenska) delničarjev, ki bi zlorabili glasovalno pravico? Nezadovoljni delničar naj dobi slednjič možnost izstopa iz družbe ter pravico, da mu družba ali delnice odkupi ali proda v posebnem postopku. Ta možnost je potrebna, ker povpraševanje po delnicah ni vedno enako, v dobi pa, ko se družba nahaja v gospodarski krizi, docela odpade. Pod takimi pogoji celo spremembi družbinnega podjetja ne bi bilo potrebno postavljati prevelikih ovir, čeprav podjetje samo zahteva izvestnost in stalnost v svrhu čim večjega gospodarskega, zlasti produkcijskega uspeha.

Praktične potrebe so pokazale, da bi bila navedena idealna rešitev v korist popolne izvedbe večinskega načela tudi glede najvažnejših sprememb družbinnih pravil prene-

varna brez res zanesljivih represivnih sredstev proti zlorabam glasovalne pravice s strani kapitalske večine v škodo družbine manjšine ter samega družbinega podjetja. Izpodbijanje sklepa skupščine iz vidika nasprotovanja dobrim šegam in običajem v poslovnem življenju, ki je bilo v delniškopravni literaturi in judikaturi glavna osnova za zaščito delničarjev ter družbinega interesa, je slej ko prej nesigurno že iz razloga, ker je sam pojem dobrih šeg in običajev prilično nejasen. Sličen je položaj z odškodninsko odgovornostjo delničarjev za zlorabo glasovalne pravice; ona je težko dokazljiva, poleg tega pa zahteva zakon pri izvrševanju take pravice določno krivdo (§ 1295/2 o. d. z.). Zaščita stabilnosti družbinega podjetja (in družbinega poslovanja) kakor tudi učinkovita zaščita kapitalske manjšine zahtevata zato določna preventivna sredstva pred možnostjo spremembe najvažnejših elementov delniške družbe, zavarovanih v družbinih pravilih, s strani izključno kapitalistično navdahnjenih delničarjev, njihovih sindikatov in finančnih skupin, ki se jim je posrečilo pridobiti večino osnovne glavnice. Vsekakor je edino pravilno stališče, da se soglasnost, ki praktično onemogoča vsako zdravo življenje delniške družbe, odpravi celo za spremembo družbinega podjetja, ker je v interesu delniške družbe kakor tudi splošnega gospodarstva lahko nujno potrebna.

a) Iz navedenih razlogov se v moderni zakonodaji skuša rešiti problem na kompromisni način. Za važnejše skupščinske sklepe, zlasti glede sprememb družbinih pravil se zahteva višji kvorum in kvalificirana večina. Upošteva joč, da delničarji (v prvi vrsti priložnostni delničarji in delničarji, ki jim gre le za stalne dohodke v obliki dividend) neradi posečajo skupščine, se skušajo pritegniti ti s tem, da se zahteva višji kvorum za sklepščnost skupščine, ki naj bi odločala o sklepu dalekosežnega značaja. Seveda ne smemo zaiti v drugo skrajnost, ker bi spričo previsokega kvoruma po vsej verjetnosti ne mogli doseči potrebne udeležbe delničarjev. Isti je položaj pri zahtevi kvalificirane večine, ki nudi enako važno, če ne še važnejšo zaščito pred preglašovanjem družbine manjšine ter tvori močno sredstvo za očuvanje stabilnosti družbinega podjetja.¹⁵⁴

¹⁵⁴ V izpopolnitev gl. zanimiva izvajanja Škerlja v Pravilih naših delniških družb, 167 sl. ter Obrazloženje k § 263: „ako se u takovim pitanjima ne postigne kvorum, to nije uvek znak pasivnosti i letargije deoničara, nego biće redovno znak otpora protiv izmena...

Za važnejše sklepe zahtevajo zakoni primeren višji kvorum (§ 263/2 ntz. — $\frac{3}{4}$ osnovne glavnice za spremembo predmeta podjetja, o podaljšanju trajanja, o prestanku družbe, o spojitvi družbe, o pretvoritvi družbe v družbo z omejeno zavezo, o odsvojitvi vse družbine imovine, o predmetih iz § 256/1 t. 2, glede sklepa po § 274/3; §§ 349, 382/3, $\frac{2}{3}$ osnovne glavnice za sklep v sm. § 351/2 glede ustanovitve stvarnih vložkov in ustanovnih nabavk; $\frac{1}{2}$ osnovne glavnice za sklepe po § 263/3; čl. 302 ital. zahteva $\frac{1}{2}$ osnovne glavnice za redne in izredne skupščine, ki so pristojne zlasti za spremembo družbinih pravil; čl. 82 sovj. $\frac{1}{2}$ osnovne glavnice; nem. kvoruma ne zahteva; prav tako ne čl. 44 d niz. zak., niti ne čl. 61 poljskega zakona o dd.). Pač dovoljujejo zakoni primerne olajšave za sklepčnost ponovne skupščine, če prva ni mogla sprejeti sklepa zaradi nesklepčnosti. Ntz. n. pr. določa, da se sme razmerje predstavljenih delnic v primerih § 263/2 in 3 znižati s pravili od $\frac{3}{4}$ na $\frac{1}{3}$ in od $\frac{1}{2}$ na $\frac{1}{4}$ osnovne glavnice (§ 264/2 ntz.).

Za sklepe, za katere je potreben višji kvorum, je potrebna tudi kvalificirana večina ($\frac{3}{4}$ — § 274/2 ntz.; ital. zahteva za sklepe izrednih skupščin večino, ki presega $\frac{1}{2}$ osnovne glavnice — čl. 302/2; nem. zahteva za vse sklepe glede sprememb družbinih pravil kvalificirano večino $\frac{3}{4}$ zastopane osnovne glavnice, vendar dovoljuje pravilom svobodnejšo pot z izjemo spremembe predmeta podjetja — § 146/1; švic. zahteva za važnejše sklepe $\frac{2}{3}$ osnovne glavnice — čl. 636 OR; sovj. $\frac{2}{3}$ oddanih glasov — čl. 82).

Posebno kvalificirano večino zahtevajo zakoni glede spremembe družbinega podjetja, ker zasluži posebno pozornost ter zaščito. Po § 274/2 ntz. se računa $\frac{3}{4}$ večina za spremembo predmeta podjetja od skupnega števila možnih glasov. Zanimiv primer nudi danski zakon (1950 — čl. 57), ki zahteva za ta primer $\frac{9}{10}$ osnovne glavnice.

V ostalem se prepušča družbinim pravilom možnost, da predpišejo strožje pogoje za večino ali celo soglasnost, tako da je ureditev odvisna od posebnih prilik posamezne delniške družbe (prim. § 274/4 ntz.).

b) Neza dovoljna in preglasovana kapitalska manjšina se pri važnejših spremembah družbinih pravil, predvsem pri spremembi družbinega podjetja, podaljšanju trajanja družbe ter spojitvi večkrat znajde v položaju, ki ni v skladu z njeno željo, da svojega kapitala ne veže trajno na usodo podjetja, niti ne v podjetjih, od katerih ne pričakuje znatnejših koristi; zlasti še, če je prenos delnic v družbinih pravilih omejen ter navezan na pristanek družbe (§ 226/2 ntz.). V tem primeru je upravičena zahteva delničarjev, da iz družbe izstopijo, ter jim družba ali delnice odkupi ali proda v posebnem postopku. Skupaj z razširjenjem pravic delničarjev je moderni zakonodavec zajamčil delničarjem tudi to pravico izstopa (§ 276 ntz.; čl. 69/4 poljskega zakona o dd.; čl. 371 it.) po vzgledu italijanskega delniškega prava. Ta individualna pravica delničarja, ki naj ščiti kapitalsko manjšino pred večino, bi seveda bila brez pomena,

če bi jo ista večina lahko s skupščinskim sklepom preprečila. Zato je izstopni pravici podeljen značaj nedotakljive pravice (čl. 371/3 it.), sklep o spremembi družbinih pravil pa postane neveljaven, če v treh mesecih kupnina za delnice ni položena (§ 276/6 ntz.).

29. Omenil sem že pravico delničarja na tem, da se družbin smoter, določen v družbinih pravilih ne spremeni. Tudi tej pravici moramo načelno priznati značaj osnovne nedotakljive pravice, vsaj za delniške družbe, ki jim je predmet podjetja sredstvo za gospodarsko pridobivanje in imajo delničarji pravico do deleža pri čistem letnem dobičku v obliki delniške dividende. Toda če priznamo, da se delniške družbe lahko ustanove tudi v poljubne svrhe, zlasti da so tudi humanitarnega in kulturnega značaja, česar jim ntz. (in tudi drugi zakoni) ne prepoveduje,¹⁵⁵ in je pravica do dividende v družbinih pravilih generelno izključena (§ 246/1), potem moramo točno razlikovati družbin smoter in predmet podjetja. Abstraktna pravica do dividende je po zakonu nedotakljiva (ali „pridobljena“) pravica (če pravila drugače ne določajo), zato je za sklep skupščine, s katerim bi se družbina pravila spremenila v tem smislu, da se družbin gospodarsko pridobitni smoter spremeni ter delniška družba pretvori v ustanovo humanitarnega ali kulturnega značaja, nujno potreben soglasen sklep vseh delničarjev¹⁵⁶ (prisilna norma zakona, § 274/3, s posledico izpodbijanja sklepa v smislu § 283 ntz.). Kvalificirana večina, določena za spremembo družbinnega podjetja torej ne zadostuje, kajti predmet podjetja ni cilj samemu sebi, nego sredstvo za dosego cilja. Sprememba predmeta podjetja sama na sebi ne posega v imovinske pravice delničarjev; dokler pa ni načelna pravica do dividende (in tudi do likvidacijskega deleža) s soglasnim sklepom vseh delničarjev ukinjena, tako

¹⁵⁵ Obrazložjenje k §§ 179 in 246.

¹⁵⁶ Tako implicite zahteva § 33 nem. BGB ter velja v nemškem pravu tudi za dd. — J. Gierke, II, 273; Wieland, II, 195. Enako za švicarsko pravo (§ 74 civ. zak.), čeprav govori čl. 648 OR o „Gesellschaftszweck“, ter zahteva za spremembo družbinih pravil le $\frac{2}{3}$ kvalificirano večino osnovne glavnice, pač iz razloga, ker ne loči med predmetom in ciljem podjetja. Zaradi zanimivosti navajam določbo § 58/4 Predosnove za novi jsl. državljanski zakonik: „Za zaključak, kojim se menja svrha udruženja, po sili zakona potreban je pristanak $\frac{4}{5}$ svih članova udruženja. Določbo so grajali (Mnenja, 29). O prepotrebem razlikovanju med smotrom družbe in predmetom podjetja gl. Fischer, AG, 357 sl.“

dolgo ni mogoče misliti na spremembo pridobitne delniške družbe n. pr. v korporacijo, ki bi vse svoje premoženje stavila v kulturne in politične namene. Docela drugačen položaj nastane takrat, kadar hočemo spremeniti d. d. s ciljem kulturnega značaja v gospodarsko pridobitno družbo, kajti pri tem lahko imovinske pravice delničarjev do udeležbe na poslovnem uspehu kvečjemu ustanovimo, ne pa zmanjšamo (§ 274/5 ntz.); zato zadostuje v tem primeru ona kvalificirana večina, ki je potrebna za vsako drugo spremembo družbinega podjetja.

50. Navedena demokratizacija delniškega prava in povrnitev prave funkcije skupščini bi bila seveda nezadostna brez ustrezne široke vsebine pravic delničarjev, ki jih je novo delniško pravo razvilo v najširši meri. Ne bom našteval podrobno vseh pravic, ki jih ima delničar v zaščito svojih interesov, omenim naj le dalekosežno pravico dobiti pojasnila (Auskunftsrecht) in sodelovanje delničarjev pri nadzorstvu. Prva daje vsakemu delničarju možnost, da zahteva na skupščini pojasnila o vprašanjih, ki se tičejo dnevnega reda (§ 277/1 ntz.). Toda meja interpelantovi zahtevi je javni interes, družbin interes in interes družbinega podjetja. Kadar so ti interesi važnejši od delničarjevega interesa, da dobi odgovor, so upravni organi upravičeni odreči delničarju pojasnilo. Ta omejitev je izvedena v vseh novejših delniških zakonih. Ako se pojavi spor, sme družba ali kapitalska manjšina zahtevati, da ga reši posebno rzsodišče v tajnem postopku (§§ 279, 280 ntz.). Tako so varovani interesi družbe pred zlorabo pravice s strani egoističnih delničarjev. Tudi druga pravica daje delničarju močno sredstvo kontrole nad upravnim poslovanjem v družbi (§ 317 ntz.).

Kakor smo videli, zakonodavec na eni strani občutno razširja krog pravic delničarjev, na drugi strani pa omejuje njih zlorabno uporabo v škodo javnih interesov, družbinih interesov ter interesov družbinega podjetja. S tem je lepo uresničeno načelo novega delniškega prava o nadrejenosti obćih javnih interesov in interesov družbinega podjetja pred interesi delničarjev. To načelo mora biti še v večji meri izvedeno pri temeljni delničarjevi pravici, pri glasovalni pravici, kakor tudi pri manjšinskih pravicah in pravici izpodbijati skupščinske sklepe. S tem je naznačen problem nasprotstva med interesi delničarjev in interesi družbinega podjetja pri izvrševanju glasovalne pravice in

problem zaščite posameznega delničarja, manjšine in družbinega podjetja proti zlorabi večinskega načela skupščine. Preden pa preidem na ta, lahko rečemo najzanimivejši problem delniškega prava, hočem na kratko prikazati zahtevi glede stabilnosti uprave ter neodvisnosti kontrole nad upravnim poslovanjem družbe.

B. Stalnost družbinega vodstva.

51. Družbinemu vodstvu je v interesu podjetja potrebna izvestna kontinuiteta, da se dosežejo zadovoljivi rezultati. Uprava mora biti zavarovana pred spreminjajočo se kapitalsko večino, ki ima v rokah možnost, da neljubo ji upravo odslovi v vsakem času brez upravičenega razloga („ad nutum“). Po izločitvi pluralne glasovalne pravice in odklonitvi ideje avtokratične¹⁵⁷ ali aristokratične¹⁵⁸ organizacije delniške družbe mora demokratični zakonodavec poiskati druge poti, da učinkovito zaščiti in omogoči stalnost družbinega vodstva. V predhodnem poglavju smo spoznali številna sredstva, ki docela zadostujejo, ne da bi bilo potrebno slediti stremljenjem zastopnikov institucionalne teorije, naj se uvedejo zopet delnice s pluralno pravico glasovanja. Sindikatom delničarjev, omejeni glasovalni pravici, prednostnim pravicam glede postavljanja in predlaganja družbinih organov (§ 250/3 ntz.) lahko dodamo še omejitvev prenosa imenskih delnic; glede te opažamo določeno že navedeno tendenco v modernem delniškem pravu. Delniška družba ima lahko upravičeni interes, da njene imenske delnice ne pridejo v roke ljudi, ki ne uživajo enakega zaupanja kakor prejšnji imetniki delnic. Zato je družbinim pravilom dano na prosto, da omeje in otežkočijo prenos delnic na ime (kakor tudi začasnic) s pravnim poslom med živimi ter ga vežejo na privolitev družbe (§ 226/2 ntz.; § 61/3 nem.; čl. 289 it.). Na ta način je možno zavarovati stabilnost uprave pred kapitalisti, ki bi, potem ko se polaste večine kapitala, odslovili dosedanje člane uprave ter postavili nove, sprejemljivejše za njihove špekulativne namene.

Eno najučinkovitejših sredstev za zavarovanje stabilnosti uprave je slednjič utesnitev načela svobodne odslovitve upravnih organov s strani kapitalске večine, zlasti za nadomestilo pluralne pravice glasovanja. Odstavitve upravnih (in nadzornih) organov naj bi bila dopustna le iz važnih, utemeljenih razlogov. S

¹⁵⁷ Nem. Aktiengesetz.

¹⁵⁸ Kuncz, Z. Ausl. u. internat. PR. I. 445.

tem naj bi padlo dosedanje v vseh delniških zakonih dosledno izvedeno načelo, da sme skupščinska večina v vsakem času brez navedbe razloga odstraniti od vodstva delniške družbe člane uprave in nadzorstva, ki ne uživajo njenega zaupanja, z drugimi besedami, ki niso zastopniki kapitalске večine. Po mnenju zagovornikov tega načela temelji navedena pravica večine na činjenici, da skupščini odnosno zajednici družbenikov pripada vrhovna uprava družbinih poslov; da vsako upravljanje funkcij predpostavlja zaupanje družbenikov, najboljše sredstvo za zavarovanje tega zaupanja pa je pravica odslovitve kot prirodna posledica odvisnosti družbinih organov od zaupanja družbine večine; da je mnogo bolje predčasno preprečiti zlorabo položaja s strani članov uprave, kakor pa zahtevati po izvršenem oškodovalnem dejanju povračilo povzročene škode od članov uprave, ki često niso imoviti ljudje; ta pravica lebdi kot Damoklejev meč nad glavami onih, ki bi prekršili svoje upravne in nadzorne dolžnosti; skratka: boljša je preventivna sankcija, ker je tudi naravnejša posledica položaja, ki ga zavzemajo organi nasproti skupščini kot vrhovni oblasti delniške družbe.

Nasprotno pa trdijo protivniki tega načela, da je pravico odslovitve s strani skupščinske večine mogoče priznati le iz važnih razlogov, nikakor pa ne brez navedbe razloga ali „ad nutum“. Skupščina se praktično nahaja v absolutni nemožnosti, da vodi družbine posle: zaradi redkega in kratkega zasedanja skupščine, slabega sodelovanja na njej, medsebojnega nepoznanja udeležencev in materialne nezainteresiranosti onih delničarjev, ki imajo neznatno število delnic. Zato je nesmiselno izvajati pravico odslovitve iz činjenice, da skupščini teoretično pripada vrhovna uprava v družbi. Res predstavlja načelo svobodne odslovitve za družbine organe izvesten riziko, ki ga skušajo na drug način nadomestiti v škodo interesov družbe. Svoj nesiguren položaj skušajo zavarovati na ta način, da iščejo maksimum osebnih koristi, na drugi strani se pa dobrikajo delničarjem ter prikazujejo položaj družbinega podjetja ugodneje kot je v resnici; izposlujejo celo višje dividende v škodo družbe. Predočimo si lahko primer, ki nazorno kaže, da je odslovitev brez navedbe razloga često nujno zvezana s špekulativnimi namerami skupine kapitalistov, ki si pridobe skupščinsko večino; vodi do izsiljevanja članov uprave kot naravna posledica premoči kapitala nad docela poštenimi ljudmi. Gre n. pr. za namero, da se družbino podjetje podredi interesom drugega pod-

jetja, ki je tudi „last“ kapitalške večine; da si skupina delničarjev pridobi neupravičene kredite; da se na umeten način izzove porast delniškega tečaja. V teh primerih je nujno potrebna pravica svobodne odslovitve članov uprave (in nadzorstva) v namenu, da se ali pridobe novi člani uprave, sprejemljivejši za nedovoljene posle ali pa „omehčajo“¹⁵⁹ stari, ki bi brez grožnje s takojšnjo odslovitvijo energično nastopili proti postopanju zastopnikov kapitala. Najvažnejši ugovor obstoji slednjič v tem, da se brez potrebe prekinja poslovanje; povzročajo spremembe in motnje glede metode dela ter načelnega vodstva glede celotnega družbinega poslovanja; poleg tega se izgublja čas, ker je novim članom uprave potrebna določna doba, da si pridobe potrebnih izkustev. Odstavitev članov uprave (in nadzorstva) le iz upravičenih razlogov branijo predvsem zastopniki institucionalne teorije, češ da je funkcija družbinih organov „oblast v neki korporativni ustanovi.“ To oblast je mogoče odvzeti le v splošnem interesu kolektivnosti družbenikov, to je večine in manjšine družbe.¹⁶⁰

Pravkar navedeni prikaz dokazuje, da obstoje številnejši in močnejši razlogi, ki govore za ukinitve dosedanjega klasičnega sistema; zlasti če upoštevamo, da so po tu¹⁶¹ zastopanim stališču člani uprave (in nadzorstva) v službenem razmerju nasproti delniški družbi, katere vrhovna oblast je skupščina delničarjev. Toda zaradi velike spremljivosti gospodarskega življenja je v zakonu težko izčrpno navesti razloge, ki bi bili odločilni za odslopitev

¹⁵⁹ Gaillard, La société anonyme de demain 1932, 133, navaja celo vrsto zanimivih primerov zlorabe svobodne odslovitve „ad nutum“ in poudarja značilno, da članov uprave pri tem ni treba opominjati na podrejenost njihovega položaja, nego jim le predočiti „qu'ils ont l'esprit étroit et routinier, que d'autres à leur place auraient des vues plus larges“. Iz vsakdanjega življenja vemo, da je v teh besedah mnogo resnice, ki ne velja samo za organe delniških družb.

¹⁶⁰ „Le mandat institutionnel a pour fin non seulement l'intérêt de la majorité mais aussi celui de la minorité, non un intérêt particulier mais un intérêt commun. Le mandat institutionnel et sa révocation sont imposés par la majorité à la minorité, la révocation abusive cause un préjudice à la société, donc à la minorité. Une révocation inutile est un acte déraisonnable, non conforme au bien commun: elle cause un préjudice à la société. La révocation du mandat collectif doit être fondée sur une juste cause parce qu'elle doit respecter les droits de la minorité, être conforme à l'intérêt social“, Gaillard, 183, 184; Goldschmidt, Recenti tendenze 111, češ da bi se na ta način ojačil položaj uprave, ne da bi ji bilo potrebno sodelovati pri oblikovanju skupščinske volje.

¹⁶¹ Gl. op. 60a), 2.

članov uprave, gotovo teže kakor v delovnem pravu (prim. § 239 ob. z.). Zakonodavec bi bil prisiljen prepustiti odločanje o „važnih razlogih“ sodni praksi ter se omejiti na splošne pojme, kakor je to napravil pri izpodbijanju sklepa skupščine. Četudi je torej zahteva po ukinitvi svobodne odslovitve družbinega organa upravičena že iz razloga njegove zaščite pred kapricami amorfne večine delničarjev, se vendar upira demokratičnemu načelu, ki naj velja v delniškem pravu. Jasno je, da je skoro nemogoče opravljati družbine funkcije v družbi brez zaupanja vladajoče skupine delničarjev. Kako naj se skupščinska večina znebi člana uprave, proti kateremu ni mogoče dokazati pozitivne krivde, toda za katerega z vso gotovostjo ve, da zasleduje le svoje osebne koristi in jih stavlja nad družbine interese. Če naj skupščina tudi res obdrži svojo vrhovno oblast, oziroma jo celo okrepi z izločitvijo načinov, ki so privedli do dejanskega obvladanja delniške družbe s strani peščice kapitalistov, potem se pridružujem stališču,¹⁶² ki je za reformo našega delniškega prava zastopalo mnenje, naj se klasični sistem obdrži ter poiščejo druga primerna sredstva v zaščito družbinih organov, predvsem pa v zaščito stabilnosti družbinega vodstva.

Tu je treba opozoriti, da pravica svobodne odslovitve „ad nutum“ nikakor ni absolutne narave; ni identična z uporabo te pravice v očitnem namenu, da se oškoduje bodisi član uprave, bodisi družbina manjšina, bodisi sama družba kot nosilka imovinskih interesov, različnih od interesov večine delničarjev. Odslovitev članov uprave s skupščinskim sklepom lahko povzroči zlorabo pravice večine nasproti manjšini. Seveda ne smemo videti oškodovanja manjšine že v spremembi uprave. Večina lahko namesto sposobnega člana uprave postavi še sposobnejšega. Toda če večina odslovi sposobnega člana uprave in namesto njega postavi slabšega, vendar dojemljivejšega za njene želje, ni izključeno, da gre za tipičen primer zlorabe pravice (§ 1295/2 odz.), ki je temelj za izpodbijanje sklepa skupščine. V izjemnih primerih se priznava možnost zlorabe pravice celo nasproti družbinemu organu samemu in sicer zaradi nesocialne prekinitve službenega razmerja.¹⁶³ Še laže si je predstavljati zlorabo pravice v škodo družbinih interesov, na pr. novi član uprave, predstavnik slučajne večine delničarjev, deluje pod vplivom svojih „principa-

¹⁶² Đorđe Mirković, Uklanjanje članova uprave, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1938. Knj. 53, 90.

¹⁶³ Goldschmidt, Grundfragen, 110.

lov“ v interesu nekega drugega konkurenčnega podjetja, ki naj se mu v celoti podvržejo interesi družbe.

Za doseg stabilnosti in neodvisnosti uprave (nadzorstva) je torej treba poiskati drugo sredstvo, ki bi do potrebne mere omejilo pravico odslovitve. Kakor postavlja ntz.¹⁶⁴ načelo svobodne odstavitve člana uprave od dolžnosti (§ 295/1), zahteva za odstavek brez navedbe razloga kvalificirano večino $\frac{2}{3}$ oddanih glasov. Le če nadzorni organi stavijo zadeven predlog, je zadostna navadna večina. Proti zlorabam skupščinske večine je ustanovljena najširša možnost izpodbijanja skupščinskega sklepa „če nasprotuje sklep dobrim običajem v poslovnem življenju in meri na oškodovanje, najsi tudi samo enega delničarja ali more oškodovati družbine interese“ (§ 283/1 ntz.). Zaščita manjšine in družbinih interesov (družbinega podjetja) je tedaj v polni meri uveljavljena z najširšo uporabo načela o zlorabi pravice, ki je bilo v delniškem pravu že dosedaj v polni meri priznано.

C. Učinkoviti in neodvisni nadzor nad upravnim poslovanjem.

52. Videli smo, kako brezpomembno vlogo so dobili v praktičnem življenju nadzorni organi, ki jim je zakon namenil plemenito nalogo, da vestno čuvajo nad poslovanjem upravnih organov. V popolni odvisnosti od upravnih organov, saj jih izvoli ista skupščinska večina na njih predlog, imajo do upravnih organov oziroma do za njimi stoječe kapitalske večine (zaradi možnosti odslovitve „ad nutum“) polno obzirov ter le formalno izpolnjujejo svoje dolžnosti. Temu je dodati še praktično neodgovornost, kajti večkrat nadzorni organi niso imoviti ljudje, da bi mogli povrniti škodo, nastalo zaradi njihovega malomarnega izpolnjevanja nadzornih dolžnosti. In kar je prav posebno

¹⁶⁴ Tako tudi čl. 705 švic.; čl. 517/5 it. (vendar gre članu uprave povračilo škode le v primeru, da je bil odslovljen brez upravičenega razloga). Nem. zak. (§ 75/3) nasprotno dovoljuje odslopitev le iz važnih razlogov; posledica načela o ojačenju uprave v nemškem delniško-pravnem sistemu. — Ker je odnos poslovođij do družbinega podjetja pri družbi z omejeno zavezo neposrednejši kot odnos pri delniški družbi zaradi dejanskega vodstva podjetja po ravnateljih (za katere velja nameščensko pravo; prim. op. 60 b), zato je za dr. z o. z. dovoljena statutarna klavzula, po kateri se morejo družbeniki, ki so s pravili postavljeni za poslovođje, odstaviti samo iz važnih razlogov, zlasti zaradi hude prekršitve dolžnosti ali nesposobnosti za redno opravljanje poslov (§ 459/4 jsl. ntz.) — Povračilo škode gre odstavljene članu uprave po pogodbi, subsidiarno po načelih državljskega prava.

važno, nadzornim organom poleg njihove dejanske odvisnosti večkrat lahko očitamo strokovno nesposobnost, da bi vesino in temeljito opravili kontrolo trgovinske in tehnične uprave družbinega podjetja.

Učinkovita kontrola z neodvisnimi nadzornimi organi, katerih položaj mora biti strogo ločen od upravnih organov, je zato ena od prvih zahtev novega delniškega prava. Naloga zakonodavčeva je, da z zadostnimi preventivnimi sredstvi prepreči oškodovanje interesov delničarjev in družbinega podjetja. Kot subsidiarno sredstvo prihaja šele v poštev odgovornost upravnih organov, kajti boljše se je preventivno zavarovati pred oškodovanjem s strani organov, kakor pa naknadno terjati od njih odškodnino, zlasti ko neredko niso v stanju, da povrnejo nastalo škodo.

Delniška družba mora torej poleg uprave imeti tudi nadzorstvo preko oseb, ki ne sodelujejo v njeni upravi. Ker ima načelo delitve upravnih in nadzornih organov, kakor je uveljavljeno v nemškem sistemu, velike preskušene prednosti nasproti direktorialnemu sistemu, zato je tudi za naše pravo ta sistem priporočljiv, zlasti ko je bil tudi do sedaj — vsaj načeloma — v zakonu uveljavljen. Treba ga je le dosledneje izvesti po vzgledu drugih naprednih zakonov. Predvsem je važno, da je nadzorstveni svet ali nadzorni odbor (kakor ga imenuje ntz.) vsaj za večje delniške družbe obvezen. Ker vrši nadzorni odbor poleg kontrole letnih sklepnih računov tudi tekočo kontrolo vsega družbinega poslovanja skoz celo poslovno leto; taka kontrola pa je za večje delniške družbe nujno potrebna, saj mora v interesu družbinega podjetja in vsega narodnega gospodarstva odkriti tudi slabe strani podjetja, njegovo organizacijo, produktivnost dela itd., zato je obstoj nadzornega odbora pri večjih družbah nujen in nepogrešljiv. Nadzorni odbor naj postane pozitiven faktor družbinega življenja.¹⁶⁵

Pravkar navedeni zahtevi je ntz. ugodil tem prej, zlasti ko mu je postavil vzgled odlični poljski zakon o d. d. Zato so nadzorne ustanove, ki jih v smislu nemškega sistema sestavljajo neodvisni, neposredno po skupščini izvoljeni organi, ali nadzorni odbor (obvezen za d. d. z večjo osnovno glavnico) ali revizijsko poverjeništv o (§ 509/1 ntz.). Pravice in dolžnosti nadzornega odbora in revizijskega poverjeništv a so delno enake, t. j. pravice in dolžnosti prvega obsegajo tudi vse pravice in dolžnosti dru-

¹⁶⁵ Stražnický, O reformi prava dioničnikh družstava, 1922, 11.

gega, poleg tega ima nadzorni odbor obsežnejše področje delovanja. Glavna razlika med obema nadzornima ustanovama obstoji v tem, da je naloga revizijskega poverjenišva le kontrola letnih sklepnih računov z vsem onim, kar je v neposredni zvezi z njimi; nadzorni odbor nasprotno opravlja celotni tekoči nadzor nad vsem poslovanjem upravnih organov skoz celotno poslovno dobo, skratka nadzor nad poslovanjem v vseh granah družbinega podjetja (§ 322/1 ntz.).

Kakor je naš zakonodavec v največji možni meri sledil načelu stroge razmejitve upravnih in nadzornih organov, saj upravni organi ne morejo niti postati niti ostati obenem nadzorni organi (§ 310/2), je to vendarle v praktičnem življenju težko izvedljivo. Priporočljivo je celo, da imenujejo člane uprave nadzorni organi, zlasti glede izbire strokovnjakov. Res je pravilom dana možnost (§ 292/1), da manj od polovice članov uprave imenujejo od skupščine izvoljeni nadzorni organi. S tem so nadzorni organi pridobili določene upravne funkcije (nadaljnje jim zakon priznava pri popolnjevanju uprave, pri zastopanju družbe v pravnih poslih s člani uprave in v pravih zoper nje, pri odstavitvi in odstranitvi članov uprave od dolžnosti itd.) ter velik vpliv na poslovanje upravnih organov. Toda nevarnejša je popolna odvisnost nadzornih organov od kapitalске večine oziroma njenih zaupnikov — članov uprave. Znano je, da v praktičnem življenju pridejo v nadzorni odbor osebe, ki jih določa kot svoje zaupnike veliki kapital ali pa njegov predstavnik — uprava. Zato je važno, da je v nadzornem odboru (ali revizijskem poverjeništvu) tudi zastopnik kapitalске manjšine (§ 311/2 ntz. po vzgledu čl. 91 poljskega zakona o d. d.; prim. tudi že § 37/6 deln. reg.). Da slednjič nadzorni organi niso na milost in nemilost odvisni od kapitalске večine zaradi možnosti odslovitve „ad nutum“, je potrebna ali izvestna kvalificirana večina ($\frac{3}{4}$ — § 314/1 ntz.; § 87/2 nem.) ali odslopitev samo iz upravičenega razloga (čl. 334/1 it. z izrečno določbo, da mora biti odstavitev potrjena s sodnim sklepom). Preprečiti je tudi treba, da se nesposoben član nadzornega odbora ali revizijskega poverjenišva predolgo nahaja na svojem položaju. Zato naj bo doba njegove funkcije kratka, zlasti za začetek poslovanja (§ 312/1 ntz.).

Na splošno je danes tudi odpadla ovira, da bi delničar ne mogel postati član nadzorne ustanove. Ni mogoče trditi, da je samo delničar po svojem imovinskem interesu v stanju, da vestno izpolnjuje nadzorne dolžnosti. Nasprotno, objektivnost je laže najti pri ljudeh, ki niso neposredno

interesirani v družbi. Dejstvo, da je kdo delničar, samo po sebi še ne nudi dovoljnih garancij, da je tudi res strokovnjak. Z izključitvijo neinteresiranih nekapitalistov od položaja člana nadzorne ustanove bi izločili od možnosti objektivnega nadzora strokovnjake, od katerih lahko pričakujemo objektivnost, tako potrebno zdravemu življenju delniških družb.

Poleg določenih zahtev za sposobnost, da kdo postane ali ostane član nadzorne ustanove (§ 310/2 ntz.), je zlasti tudi strokovno znanje eno izmed bistvenih sposobnosti, ki jih morajo imeti vsaj nekateri člani nadzornega odbora ali revizijskega poverjeništv. Kakor je sicer zahteva strokovnosti prepuščena družbinim pravilom, vendar zakon posredno sili družbe, da s svoje strani poskrbe za sposobne nadzorne organe. Če namreč večina članov nadzorne ustanove niso strokovnjaki, se morajo pritegniti strokovno usposobljeni ljudje, ki bodo kos preskušanju družbinih knjig in spisov (§§ 315/2, 322/2, 394/1 ntz.). Takó izpopolnjeni organizaciji nadzorstva dodaja moderni zakonodavec tudi možnost kontrole preko oseb ali ustanov izven družbe. Na eni strani lahko družbe same poverijo nadzor kakemu udruženju, ki se po svojih pravilih bavi s preskušanjem letnih sklepnih računov in imovinskega stanja (udruženja za revizije, § 309/1 ntz.), ali se več družb z istim ali sorodnim predmetom podjetja združi zaradi opravljanja nadzora v revizijske zveze (§ 309/5 ntz.); torej nadzorne ustanove izven družbe. Na drugi strani more skupščina ob vsakem času poleg rednega nadzora izvoliti tudi poverjenike strokovnjake za preskušnjo (§ 325/1), ki naj preskusijo letne sklepne račune in poročila upravnih ter nadzornih organov, vse poslovanje podjetja, posamezne njegove panoge ali posle. Toda kavtele zoper zlorabe so ustanovljene še v večji meri. Tudi registrsko sodišče postavi revizorje strokovnjake, kadar bi nadzorni organi družbe ne vršili svojih dolžnosti v skladu z interesi delničarjev, upnikov ter družbe (§ 325/2). Upoštevajoč pomanjkanje izobraženih strokovnjakov je zakonodavec to značilnost angleškega prava prevzel le kot skrajnje sredstvo in kot pravico manjšine, katere koristi bi bile z nepravilnim poslovanjem družbinih organov, zlasti z neobjektivnim nadzorom ogrožene.

Ustanova revizorjev,¹⁶⁶ ki jih volijo družbe svobodno iz krogov strokovnjakov, združenih v posebne gremije, je

¹⁶⁶ Angleško pravo pozna stalne (auditors) in periodično postavljene revizorje (inspectors). Auditori imajo vedno pravico pregledati

splošno pritegnila pozornost kontinentalnega zakonodavca. Angleškemu pravu je sledil zlasti poljski zakon, po katerem postavlja strokovne revizorje registrsko sodišče (§ 89), pozna pa jih tudi „Aktiengesetz“, vendar volijo tkzv. „Abschlussprüfer“ svobodno delničarji na skupščini. Registrsko sodišče jih postavi le, če jih skupščina ne izvoli pred iztekom poslovnega leta (§§ 135, 136).

Organizacija nadzorstva v ntz. je na ta način z nekaterimi prednostmi angleškega prava, ki jih upoštevajo vse moderne zakonodaje, brez dvoma vzorna ter odpravlja v veliki meri pomanjkljivosti dosedanjega prava, pri tem pa se ozira na potrebe in možnosti našega gospodarskega življenja.¹⁶⁷

53. Navedeni prikaz glavnih načel reforme organizacije delniške družbe nam daje možnost, da se odstrani nujno nasprotje med upravo družbinega podjetja, ki skuša doseči neomejeno svobodo delovanja, ter delničarji, ki s svoje strani zahtevajo najučinkovitejšo zaščito svojih lastnih interesov. Da se doseže prava konsolidacija delniške družbe, je treba, da upravni in nadzorni organi stavijo vse svoje sile in sposobnosti v korist delničarjev, upnikov, nameščenecv ter delavcev podjetja ob istočasnem varovanju koristi podjetja kot takega ter v interesu narodnega gospodarstva.

družbine knjige ter zahtevati od uprave poročilo. Druga vrsta revizorjev je ustanovljena kot pravica manjšine, ki predstavlja a) $\frac{1}{10}$ osnovne glavnice pri družbah na delnice in b) $\frac{1}{5}$ družbenikov pri družbah, ki nimajo delniške glavnice. Strokovnjaki so združeni v posebne gremije „chartered accountants“ imenovane. Družbe svobodno volijo revizorje iz kroga teh strokovnjakov. Ta sistem se je v Angliji zelo obnesel. Prim. Smith, A summary of the law of companies, 1929, 161 sl. — Karakteristika švicarskega prava je, da se opira v vprašanju organizacije na angleško pravo. V novem zakonu je odpadel tudi nadzorstveni svet, ki je bil po načrtu 1928 (čl. 725) fakultativno predviden. Poleg rednih nadzornih organov (Kontrollstelle), ki imajo široko funkcijo revizorjev, pozna zakon tudi posebne strokovne revizorje, ki jih skupščina po svoji uvidevnosti izvoli (čl. 731 OR). Družbinim pravilom je dalje dano na voljo, da krog poslovanja rednih revizorjev razširi. S tem dobe lahko vse funkcije našega nadzornega odbora. — Francoski zakonodavec je izpolnil dosedani nadzor z dekreti z dne 8. avgusta 1935, 29. junija 1936, 30. julija 1937 in 31. avgusta 1937, ki so zamenjali čl. 32 do 34 zak. 1867. — Italijanski zakon (čl. 331 do 343 knj. „Del lavoro“) je v glavnem povzel načela R. D. L. z dne 24. julija 1936. Najmanj eden ali dva člana nadzornega odbora (collegio sindacale) morata biti izbrana iz seznama „dei revisori ufficiali dei conti“. Pregled najvažnejše zakonodaje nam jasno pokaže, kako veliko važnost polaga zakonodavec na učinkovito kontrolo upravnega poslovanja.

¹⁶⁷ O problemu nadzora gl. za naše razmere poučni prikaz Škerlja, Pravila naših delniških družb, 107 sl. in za ntz. Obrazložjenje k §§ 309—327.

(Dalje prihodnjic.)